

ІСТОРІЯ СВІТОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Щербатюк В.

– старший викладач кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету

Лисенко Н.

– кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови
та літератури Донбаського державного педагогічного
університету

УДК 821.162.1-1.09«18»

УКРАЇНСЬКІ МОТИВИ В ПОЕТИЧНИХ ТВОРАХ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

У статті розглянуто творчість польського письменника Ю. Словацького, життя якого тісно пов'язане з Україною. На прикладі поезій митця окреслено образи та мотиви, які вибудовано під впливом спогадів із дитинства, українського фольклору, історичних джерел. Наголошено, що велике значення в житті та творчості Ю. Словацького займає рідне місто Кременець, де вперше він відчув і побачив красу природи і світу. Зазначено, що у неперевірених описах природи поета критики знаходять перегуки з ранніми творами Т. Шевченка. Досліджено поеми „Змій” та „Беньовський”, у яких Ю. Словацький звернувся до історико-героїчних традицій.

Ключові слова: українські мотиви, український пейзаж, краєвид, історико-героїчні традиції, народнопоетична манера, український фольклор, історичні джерела, поезія, поема.

Щербатюк В.

– старший преподаватель кафедры украинского языка и
литературы Донбасского государственного педагогического
университета

Лысенко Н.

– кандидат филологических наук, доцент кафедры украинского
языка и литературы Донбасского государственного
педагогического университета

УКРАИНСКИЕ МОТИВЫ В ПОЭТИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ЮЛИУША СЛОВАЦКОГО

В статье рассмотрено творчество польского писателя Ю. Словацкого, жизнь которого тесно связана с Украиной. На примере поэзий художника обозначены образы и мотивы, выстроенные под влиянием воспоминаний с детства, украинского фольклора, исторических источников. Отмечено, что большое значение в жизни и творчестве Ю. Словацкого занимает родной

город Кременец, где впервые он почувствовал и увидел красоту природы и мира. Отмечено, что в непревзойденных описаниях природы поэта критики находят переклички с ранними произведениями Т. Шевченко. Исследованы поэмы „Змей” и „Беневский”, в которых Ю. Словацкий обратился к историко-героическим традициям.

Ключевые слова: украинские мотивы, украинский пейзаж, историко-героические традиции, народнопоэтическая манера, украинский фольклор, исторические источники, поэзия, поэма.

Shcherbatyuk V.

– Senior Lecturer, Ukrainian Language and Literature Department,
Donbas State Teachers' Training University

Lysenko N.

– Candidate of Science (Linguistics), Associate Professor, Ukrainian
Language and Literature Department, Donbas State Teachers' Training
University

UKRAINIAN MOTIVES IN JULIUSZ SLOWACKI'S POETRY

The works of Polish writer Ju. Slowacki, whose life was closely connected with Ukraine, are examined in the article. Poet's images and motives that were built under the influence of memories of childhood, Ukrainian folklore, historical sources are outlined on the examples of his poetry. It is emphasized that Kremenets, his hometown, took important place in his life and work, it was the place where Ju. Slowacki felt and saw the beauty of nature and the world for the first time. It is indicated that critics find connotation of T. Shevchenko early works in his unsurpassed descriptions of nature. The poems „The Serpent” and „Benovski”, in which Ju. Slowacki turned to historical and heroic traditions, are studied in the article.

Keywords: *Ukrainian motives, Ukrainian landscape, scenery, historic and heroic traditions, national and poetic manner, Ukrainian folklore, historical sources, poetry, poem.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Як зазначав Є. Нахлік, тема „Юліуш Словацький і Україна” багатоаспектна, бо складається з низки менших тем: біографія письменника, пов'язна з Україною; образ України і загалом український субстрат у творчості Ю. Словацького; рецепція її в Україні (переклади, упливи, літературознавче осмислення); порівняльно-типологічний аспект (літературні подібності й відмінності) [2]. На кожну з цих тем існує наукова література. Проте, сучасний стан проблеми досяг такого рівня, коли виникає необхідність систематизувати й підсумувати наслідки попередніх досліджень. Цим зумовлена потреба

розширення досліджуваного матеріалу, охоплення тих фактів, які хоч і були відомі, але з різних причин не привертали увагу науковців.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Творчість Ю. Словацького відома в Україні ще за життя поета. У 70-х роках ХІХ ст. М. Драгоманов, подорожуючи по Волині та Галичині, зацікавився творчістю польського митця. Увагу українського вченого привернули історичні драми про минуле України, народ якої віками боровся за свою незалежність. М. Драгоманов зауважував про любов Ю. Словацького до рідного міста Кременця, де пройшло дитинство поета.

Дослідженням спадщини Ю. Словацького займалася Олена Пчілка. У 1910 році виходить її книжечка „Юліуш Словацький, його життя, творчість і зразки поезії”, де розглянуто віхи життя і творчості поета, визначено місце й значення його мистецької спадщини.

У другій половині ХХ ст. посилюється зацікавленість літературознавців творчістю Ю. Словацького. На думку Р. Радишевського, це пояснюється тим, що „серед польських романтиків саме Юліуш Словацький поряд з Адамом Міцкевичем найбільше прислужився рідній літературі в утвердженні високих принципів історично достовірного зображення дійсності, народності, патріотизму” [3, с. 3–4]. У своїй книзі „Юліуш Словацький: Життя і творчість” Р. Радишевський розповідав про життєвий та творчий шлях видатного польського поета. На фоні соціального й літературного життя епохи характеризував патріотичну та інтимну лірику поета; аналізував поеми, драматичні твори, які є вершиною творчості поета. Окремі сторінки присвячені зв'язкам творчості Ю. Словацького з Україною.

Про зв'язки Ю. Словацького з Україною писали в статтях чи окремих місцях у книжках Г. Вервес, М. Рильський, С. Маковський, С. Козак, Є. Рихлік, Д. Павличко, М. Гецевич, С. Левінська, Г. Чернихівський та ін.

Формування цілей статті (постановка завдання). Мета статті – дослідити особливості втілення української тематики у творчості польського поета ХІХ ст. Ю. Словацького.

Реалізація поставленої мити передбачає розв'язання таких завдань:

- 1) окреслити джерела та художні нюанси відтворення української тематики в літературній спадщині Ю. Словацького;
- 2) визначити своєрідність художнього вираження української історії в різножанровій творчості польського митця.

Виклад основного матеріалу дослідження. Народжений в Україні, у Кременці, Юліуш Словацький у своїй польській душі завжди носив образ українських краєвидів „з блакиттю і золотом

подільської далечі, з квітами, що росли під вікнами та попід тинами тамтешніх осель” [5, с. 17]. Про місце свого народження, де вперше відчув і побачив красу природи і світу, Ю. Словацький говорить у вірші „Якщо колись у тій моїй країні...”:

Якщо колись у тій моїй країні,
Де котить Іква хвилі по долині,
Де пасма гір блакитніють під мроком,
А місто дзвонить над шумким потоком,
Де запахує від конвалій поле
Біжить на скелі під хати й стодоли,
Як будеш там, душе мого тіла,
Хоч би ти в плоть з промінням прилетіла,
Побачиш мою тугу, що на скалах,
Мов янгол золотий, незгасний спалах,
Стоїть, і часом місто облітає,
А потім знов спічне, стоїть і сяє... [5, с. 76]

Поет не тільки змальовує красу подільських краєвидів, а й указує на те, що вони живлюще впливають на його серце. Тому хотів би й після смерті повернутися до рідного Кременця, де його душа, сповнена тугою за батьківщиною, могла б знайти спокій і щастя. На думку Д. Павличка, у цьому вірші звучить традиційний для романтиків мотив „посмертної мандрівки душі й щасливого кінця подорожі в злитті із земною вітчизною людини” [5, с. 19]. Але тут цей мотив не просто літературна традиція, а й вираження найглибших переконань поета, „що робить із цього твору один із найгеніальніших зразків світової літератури” [5, с. 19].

Образ рідного міста неодноразово з’являється і в інших творах поета. Кременець для нього – це образ батьківщини, світ його мрій, улюблена природа, місто, що „вблiskuє і грає / З долини вежами, мов золоте намисто; / чарівне, як вночі, вінками вікон сяє, / Як сонцю вказує домів перлини білі, / Що перенизані смарагдами-садами...” [5, с. 64].

Україна для Ю. Словацького не обмежується лише містом, де народився. У поняття „Україна” він включає всі українські землі: Поділля, Волинь, Східну Галичину. Його захоплюють бурхливі пороги Дніпра, прекрасний золотoverхий Київ, козацьке Запорожжя, українське степове безмежжя. Ось, наприклад, витриманий у спокійних тонах весняний пейзаж, що відкриває поему „Змій”:

Що за краса – Чортомлик пречудовий!
Посеред річки – сто островів,
На островах мріють дикі діброви,
Шепче комиш, солов’їв чути спів.
Сонце пригріє весняне, й довкола

Повінь усе заливає; з води
Тільки дерев ще видніються чола.
Наче русалок казкові сади.
Віття у воду блакитну втопає,
Та не змовкають між крон солов'ї.
Поки верхів'я дерев не зникає
У чорторії, в прудкій течії.
Дніпр дико стогне, коли в його лоно
Сто островів тих зелених потоне [5, с. 99].

Інший приклад із цієї ж поеми – вечірній краєвид, де помічено найменші деталі:

Тихо!.. Вечірня заграва сумна
Золото лле, аж жахтить далина;
Сонце вже низько, на небосхилі,
Хлюпають в берег запінені хвилі.
Тихо!.. Ось цвинтар. Сипучий покров –
Метені вітром кургани піщані –
Промені сонця золотять останні;
Бані блищать трьох похмурих церков
Тут же, на березі річки крутому [5, с. 109].

Критики знаходять в описах природи Ю. Словацького перегук із пейзажами раннього Т. Шевченка. На думку Г. Вервеса, „український і польський поети описували ті самі місцевості, своє натхнення черпали з одного джерела – українського фольклору” [1, с. 43].

Образ України окреслений багатьма творами Ю. Словацького. Поет добре знав життя українського народу, був обізнаний з українськими піснями, легендами, переказами, тому творчо використовував їх у своїх поезіях.

Одним із перших віршів Ю. Словацького, створених під впливом українського фольклору, є „Українська дума”, яка за життя поета не друкувалася. Тут ідеться про самогубство хлопця, дівчину якого татари забрали в ясир. Тінню сумною „пройнялося лице рум'яне” юного козака з України; „у журбі голівку клонить” і Ганка мила, бо народилися вони в тяжку годину татарських набігів, коли чимало хлопців гинуло на полі бою, а дівчат забирали в ясир. Рунько, не в змозі чинити опір насиллю, гине – топиться в Дніпрі:

Де була хатинка біла,
Хрест і мальви на могилі,
А при ній – Дніпрові хвилі
Та берізка срібно тіла... [5, с. 35].

У фольклорних традиціях метафорично змальовано образ природи, яка посилює журливий стан героїв:

Мов природа у жалобі:

Небеса сумні й імлісті
Ронять роси ясні й чисті,
Дерн освіжують на гробі [5, с. 35].

У народнопоетичній манері написана лірична „Пісня козацької дівчини”. Вважають, що вірш міг бути частиною якоїсь „козацької” поеми Ю. Словацького. Розповідь ідеться від першої особи. У своїй сповіді дівчина зізнається, що сивіє від горя: не від ворожої навали загинув козак, а від чар кохання. Тому-то й люди: хто прокляття слав у могилу, хто плакав, хто йшов у жалобі. Славний був козак, лицарські шаблі його не брали, а тепер – „пісок могилу накрив козачу” [5, с. 39]. Дівчині ж залишилася спокута – до гроба носити квіти:

Щодня, як зійде місяць, до гаю
Стежиною йду крутою,
З тисячі квіток ту вибираю,
Що під берізкою квітне, скраю,
Що сходить, як я, сльозою...
Збираю квіти, а квіти в'януть,
І знову бреду по квіти [5, с. 39].

Якщо „Українська дума” написана в дусі Б. Залеського, представника „української школи” в польському романтизмі (довгий опис гарцювання на коні вірного Польщі козака), то в „Пісні козацької дівчини” відчутний відгомін балад А. Міцкевича „Романтичність” і „Світезянка”.

До історико-героїчних традицій звернувся Ю. Словацький у згадуваній вище поемі „Змій”. Автор поставив за мету – показати свободолюбиві традиції мужніх козаків, які не хотіли миритися зі своїм рабським становищем. У дусі українських народних переказів зображено козацького гетьмана Змія. Своєю жорстокістю він завдав чимало горя простим козакам, що стало причиною їхнього протесту. У поемі Ю. Словацький відкрито засудив польську шляхту, яка на той час дбала лише про власні інтереси, а не інтереси держави. Тому так захоплено поет говорив про свободолюбивість українського козацтва.

Переважно на Поділлі та в Криму розгортаються події в незавершеній поемі Ю. Словацького „Беньовський”. Зосереджуючи увагу на низці пригод шляхтича Беньовського, поет охоплює життя Польщі протягом багатьох десятиліть кінця XVIII – початку XIX століть, порушуючи гострі проблеми тогочасної історії. Автор звернувся до часів Барської конфедерації: не ідеалізує її, а шукає демократичний рух, що міг би протистояти гнобительській політиці царату.

Традиції українського фольклору використав Ю. Словацький при змалюванні в поемі образів „напівкозака і напівшляхтича” Сави (перегук із Савою Чалим), його сестри „співучої, чарівної степової царівни” Свентини, а також Вернигори – легендарного лірника, що виступає виразником ідей шляхетсько-козацького єднання. Типово українськими є пейзажі, де змальовано завжди замріяні й сумні степи та „темні степові кургани”, на яких співають лірники „журливі думи предківських часів”:

... Про людську долю, що біда зборола.
І так ридає дума степова,
Немов би вітер сам її співа.
Сидять у полі чумаки вінками
Навкруг огнів великих і сумних [4, с. 360].

Висновки. Отже, дух України, „...котра кров'ю і молоком плинна”, присутній у більшості творів польського письменника Ю. Словацького. Його твори сповнені глибокої поваги до українського народу, його історії, фольклору. Використовуючи традиції „української школи” в польському романтизмі, поет намагався творчо й самобутньо подати власне бачення образу „землі дитячих літ”, яка була для нього символом нематеріального, духовного, вічного. У поемі „Беньовський” Ю. Словацький писав: „... допоки плине моя Іква рідна, сповнена сліз за тими, хто мав серце і дух, поки на Україні з піснею ходить кобзар, а з Дніпра все ще ніби доходить говір смутних духів ... до того часу я маю право стояти на могилах і співати”. У цих словах увесь патріотизм польського письменника.

Література

1. Вервес Г. Д. Україна в творчості Ю. Словацького / Григорій Давидович Вервес // Вервес Г. Д. Польська література і Україна : літературно-критичні нариси / Г. Д. Вервес. – К. : Рад. письменник, 1985. – С. 33–50.
2. Нахлік Є. Образ і проблема України у творчості Юліуша Словацького [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mjsk.te.ua/ru/slovatskiy-v-ukraine/98-obraz-i-problema-ukrayini-u-tvorchosti-juliusha-slovatskogo>
3. Радишевський Р. П. Юліуш Словацький : життя і творчість / Р. П. Радишевський. – К. : Дніпро, 1985. – 207 с.
4. Словацький Ю. Вибрані твори : в 2 т. / Юліуш Словацький ; за ред. М. Рильського ; [пер. з пол.]. – К. : Держлітвидав, 1959. – Т. 1: Вірші, поеми. – 1959. – 445 с.
5. Словацький Ю. Срібний міф України : Поезії. Поеми. Драми / Юліуш Словацький. – Львів : Світ, 2005. – 304 с. : іл. – (Серія „Ad Fontes – До джерел”).